

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 369.032.2:336.77.067

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/173-10>**Мірошник М. О.**аспірант кафедри фінансових технологій і підприємництва,
Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5618-8853>**Діденко І. В.**кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економічної кібернетики,
Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1934-7031>**Miroshnik Mykola, Didenko Iryna**
Sumy State University**МІКРОКРЕДИТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ
ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ДЛЯ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ**

В умовах коронавірусної кризи відчувається загострення економічних та соціальних проблем, що провокують збільшення рівня бідності. За таких обставин особливо вразливими стають малозабезпечені верстви населення, дохід яких для виживання й так нижче прожиткового мінімуму. В таких умовах завданням держави стає адаптація соціальної політики до таких змін з урахуванням можливостей фінансового сектору. Одним із достатньо нових для України, але популярних інструментів розвитку фінансових послуг та фінансової інклюзії для такої соціальної групи є мікрокредитування. Його дослідженню присвячена стаття. Фактично це вид споживчого кредиту, що надається на короткий строк під високий процент на суму менше однієї мінімальної заробітної плати. Основними надавачами таких послуг є мікрофінансові організації, кількість яких зростає на ринку. Дослідження топ-10 лідерів дало змогу засвідчити коливання денних та річних відсоткових ставок, а аналіз їх чистого доходу – прибутковості цього виду бізнесу. У зв'язку з цим виникає потреба в підвищенні уваги до їх діяльності з боку Національного банку України. Попри вже наявні заходи щодо підвищення захисту прав споживачів та заборони неетичних дій колекторів, рекомендується розвиток системи визначення кредитних ризиків та активізації інформаційної кампанії для підвищення фінансової грамотності малозабезпечених верств населення.

Ключові слова: мікрокредитування, малозабезпечені верстви населення, мікрофінансові організації, фінансові послуги, фінансова інклюзія.

**MICROCREDIT AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT
OF FINANCIAL SERVICES FOR LOW-RELEASED POPULATIONS**

In the current coronavirus crisis, there is an exacerbation of economic and social problems that provoke a deterioration of the situation in a country with poverty. In such circumstances, the poor are particularly vulnerable, whose income for survival and so below the subsistence level. The loss of even a small source of income can lead to negative consequences. In such conditions, the task of the state is to adapt social policy to such changes, taking into account the capabilities of the financial sector. One of the rather new for Ukraine, but already popular tools for the development of financial services and financial inclusion for such a social group is microcredit. This article is devoted to his research, which provides a theoretical analysis of the nature and main features of microcredit, their main representatives (microfinance organizations and their brands) in Ukraine and their financial characteristics. In essence, this is a type of consumer loan that is provided for a relatively short period (up to one month) at a fairly high interest rate (average 2%) per day in the amount of less than one minimum wage. At the same time, there is a growing popularity of remote (online) service, which involves minimal time and does not require many documents from customers. The main providers of such services are microfinance organizations, whose presence are constantly growing in the market and are characterized by diversified activities – sometimes represented by several brands. A study of the top 10 leaders showed fluctuations in daily and annual interest rates, and a study of their net income – the profitability of this type of business over the past two years. In this regard, there is a need to increase attention to their activities by the main regulator – the National Bank of Ukraine. Despite existing measures to increase consumer protection in the process of obtaining microcredit services and prohibiting unethical actions of collectors through debt collection, it is recommended to develop a system for identifying and preventing credit risks to prevent future financial losses and intensify information campaign to increase financial literacy of the poor.

Keywords: microcredit, low-income groups, microfinance organizations, financial services, financial inclusion.

JEL classification: E58, P36

Постановка проблеми. Поширення пандемії COVID-19 світом та відповідні карантинні обмеження, що були впроваджені країнами у відповідь, мали суттєвий вплив на їх показники національного соціально-економічного розвитку. Україна в цьому питанні не є винятком, внаслідок чого населення країни стикнулося з багатьма проблемами, у тому числі зниженням рівня та якості життя, отже, загостренням рівня бідності.

За даними Державної служби статистики України, чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму, у 2020 році становила 8,8 млн. осіб, або 23,2% загальної чисельності населення [5] (частка зросла на 0,1% порівняно з минулим роком). При цьому, за прогнозами експертів ЮНІСЕФ [3], рівень бідності в країні зріс майже до 50% замість прогнозованих 27,2%. Однією з найбільш вразливих категорій в цих умовах є малозабезпечені верстви населення, тобто сім'ї із сукупним доходом нижче прожиткового мінімуму. В таких умовах виникає потреба розроблення дієвої державної соціальної політики країни, яка б запропонувала не тільки необхідну соціальну допомогу, але й ефективні та інноваційні механізми фінансової інклюзії вразливих верств населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підтримки малозабезпечених верств населення зазвичай є предметом соціальних досліджень та державної соціальної політики. Так, на законодавчому рівні основні питання регулюються Конституцією України, Законом України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», Постановою Кабінету Міністрів України № 250 та іншими нормативно-правовими актами вужчого спрямування. Заслужують на увагу роботи таких науковців, як М.А. Мащенко, І.В. Пивавар [9], К.В. Бориченко [2]. Більш специфічне питання фінансової інклюзії населення, у тому числі малозабезпечених його верств, досліджували такі науковці, як Л.А. Дудинець, О.Є. Верней [6], Д.А. Таджикибаєва [16]. Розглядаючи наявні дослідження цієї проблематики, зазначаємо, що питання конкретних інструментів фінансового залучення малозабезпечених верств населення вивчені недостатньо.

Мета статті полягає у дослідженні мікрокредитування як інструмента розвитку фінансових послуг для малозабезпечених верств населення.

Виклад основного матеріалу. Залучення малозабезпечених верств населення до фінансового сектору є важливим завданням, що стоїть перед державою задля забезпечення фінансової інклюзії та подолання бідності. На практиці це може відбуватися різними шляхами, що залежить від наявних пропозицій від суб'єктів банківської та позабанківської діяльності. Одним із достатньо поширених прикладів сьогодні є користування послугами мікрофінансових організацій (МФО), що можуть задовольнити негайні потреби споживачів та покращити їх фінансовий стан за умови грамотного використання.

Фактично мікрофінансовими організаціями є юридично зареєстровані суб'єкти господарювання, які мають ліцензію на здійснення кредитної діяльності [12]. На етапі свого становлення (приблизно 70-ті роки ХХ століття) мікрофінансування передбачало переважно видачу кредитів суб'єктам малого бізнесу. Зго-

дом було розширено як коло клієнтів (у тому числі, до малозабезпечених маргіналізованих груп населення), так і перелік наданих послуг (кредитування, страхування, заощадження тощо) [4].

Проте найбільш популярними послугами мікрофінансових організацій в нашій країні є мікрокредити або мікропозики, які будемо розглядати більш детально. Поширеним у наукових колах визначенням мікрокредитів є таке: «це кредити на суму менше однієї мінімальної зарплати і на строк менше одного місяця» [10]. Так, станом на 1 січня 2021 року сума мінімальної заробітної плати в Україні складала 6 000 грн. Отже, до специфічних рис мікрокредитів можна віднести такі:

- невеликий розмір суми кредитування на короткий строк;

- зазвичай фіксована процентна ставка на весь строк кредиту, проте достатньо висока через ризикованість;

- форма отримання кредиту може бути як готівковою, так і безготівковою (на карту);

- достатньо швидкий процес оформлення кредиту з невеликою кількістю документів (зазвичай паспорт), часто в дистанційній (онлайн) формі; договір також може бути як паперовим, так і дистанційним.

Достатньо часто у наукових роботах можна зустріти ототожнення мікрокредитів із кредитами до зарплати (на англ. “payday loans”), які виникли й набули широкої популярності у США та країнах Європи.

Стрімкий розвиток мікрокредитування в країні зумовив необхідність унормування та легалізації діяльності таких організацій з боку основного державного регулятора, а саме Національного банку України (до цього часу їх діяльність регулювалася Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг). У зв'язку з цим у 2020 році було прийнято відповідний Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо споживчого кредитування і формування та обігу кредитних історій» [13]. Він передбачає віднесення мікрокредитів до підвиду споживчого кредитування, отже, відповідне врегулювання відносин споживача-кредитора, договірних відносин тощо. Такі зміни є позитивними для малозабезпечених верств населення, адже забезпечують їх надійний захист шляхом обов'язкового розкриття повної інформації про умови кредиту та заборону неетичної поведінки колекторів.

Загалом ринок споживчих кредитів, до яких тепер належать мікрокредити, є доволі перспективним. За оцінкою звіту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) [10], в Україні споживчі кредити складають приблизно 80% усього обсягу кредитування домогосподарств, станом на 2020 рік складають 170,7 млрд. грн. (лише на 2% менше за значення попереднього року).

Станом на початок 2021 року в Україні діяло близько 776 ліцензованих фінансових компаній, приблизно 150 з яких надавали послуги мікрокредитування [7]. При цьому, за оцінками експертів, цей ринок є доволі висококонцентрованим, адже топ-10 мікрофінансових компаній охоплюють у середньому 60% ринку. Розглянемо їх перелік та основні ставки (денну та річну) за оцінкою НБУ за 2020 рік [14].

Відзначимо, що тут наведено найбільш поширені відсоткові ставки, які можуть бути іншими в межах акцій,

Таблиця 1

Топ-10 мікрофінансових організацій за оцінкою НБУ [14]

МФО	Торгова марка	Денна ставка (%)	Річна ставка (%)
ТОВ «Манівео швидка фінансова допомога»	Moneyveo	0,7	251,85
ТОВ «Споживчий центр»	ШвидкоГроші; НаДовго	2	730
ТОВ «АВЕНТУС УКРАЇНА»	CreditPlus	1,9	693,5
ТОВ «1 Безпечне Агентство Необхідних кредитів»	MyCredit	1,99	726,35
ТОВ «УКР КРЕДИТ ФІНАНС»	CreditKasa; На Все	2	730
ТОВ «ФК «Центр фінансових рішень»	КредитМаркет	0,01–11,99	61,9–96,7
ТзОВ «МІЛОАН»	Milooan; Tengo	1,25; 1,33	456,25; 485,45
ТОВ «БІ ЕЛ ДЖІ Мікрофінанс»	CashPoint	1,99	726,35
ТОВ «СМАРТІВЕЙ ІЮКРЕЙН»	Smartiway	0,39	790,32
ТОВ Лінеура Україна	Credit7	1,9	693,5

Джерело: складено автором на основі сайтів торгових марок станом на 2021 рік

що проводять мікрофінансові організації. Більшість компаній є достатньо відомими та зустрічаються в більшості міст України. Такий широкий діапазон відсоткових ставок дає змогу вибрати найбільш підходящий вид мікрокредиту для тієї чи іншої особи. На графіку (рис. 1) наведено чистий дохід основних МФО за даними YouControl, НБУ та Нацкомфінпослуг за 2018–2019 роки.

З наведеного графіку видно, що у 2019 році відбулося зростання чистого доходу більшості торгових марок МФО. Загалом компанії отримали у 2019 році 11,1 млрд. грн. чистого доходу порівняно з 3,9 млрд. грн. у 2018 році. Це підтверджує популярність цих послуг в Україні та їх стійкість у кризових умовах.

Таким чином, відзначимо такі основні тренди, що спостерігаються на ринку мікрокредитування в Україні:

- зміщення форми надання кредиту з класичного в офісах на онлайн (за оцінкою НБУ, понад 70% операцій [14]);
- диверсифікація послуг мікрофінансових організацій, що дозволяє їм мати декілька торгових марок;
- виникнення нових інноваційних форм кредитування, наприклад, P2P-кредитування, де надання коштів відбувається від одних громадян до інших за допомогою спеціальної платформи [14].

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження, відзначаємо, що ринок мікрокредитів сьогодні є достатньо динамічним та перспективним для розвитку фінан-

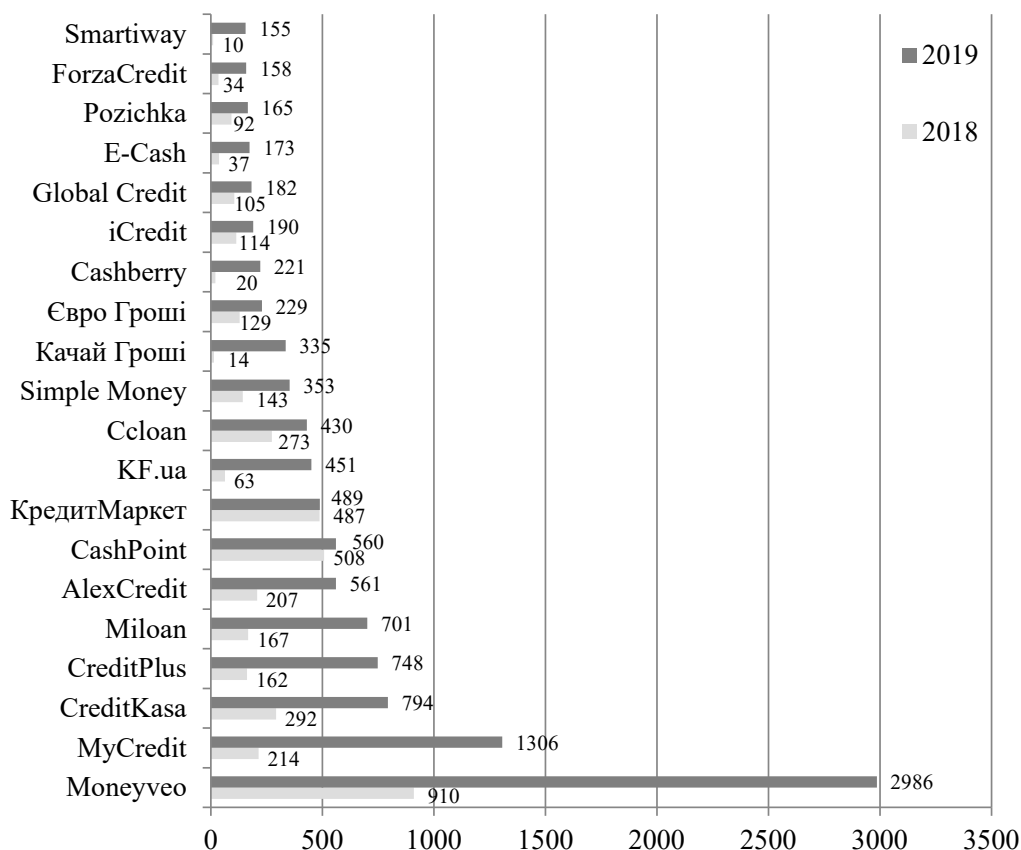

Рис. 1. Динаміка чистого доходу найбільш поширених МФО в Україні за 2018–2019 роки за даними YouControl, НБУ та Нацкомфінпослуг

Джерело: [11]

сових послуг для малозабезпечених верств населення. Зміни в законодавстві, що передбачають передачу повноважень у регулюванні їх надання до Національного банку України, є позитивними, адже дають змогу забезпечити належний захист потенційних споживачів мікрокредитів. Зазначені тренди щодо чистого доходу мікрофінансових компаній та дані щодо концентрації цього сегменту банківського ринку підтверджують твердження про надзвичайну популярність цих послуг серед українців, особливо в період кризи. При цьому важливим завданням держави

є створення належних умов для ефективної діяльності мікрофінансових організацій та їх етичної поведінки щодо споживачів. Важливим є розроблення механізму оцінювання кредитного ризику для таких організацій з огляду на специфіку їх діяльності. Крім того, доцільним є продовження інформаційної кампанії щодо простого та зрозумілого роз'яснення умов отримання й повернення мікрокредитів, вчасної сплати відсотків для підвищення фінансової грамотності населення, особливо серед його малозабезпечених верств.

Список використаних джерел:

1. Білоус І.В. Методика оцінки бідності в Україні та проблеми фінансового забезпечення її подолання. *Світ фінансів*. 2012. Вип. 4. С. 120–126.
2. Бориченко К.В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 302 с.
3. Бородчук Н.І., Черенко Л.М. Боротьба з COVID-19 в Україні: початкові оцінки впливу на бідність. ЮНІСЕФ, 2020. URL: [unicef.org/ukraine/media/5811/file/COVID%20impact%20on%20poverty%20ukr.pdf](https://www.unicef.org/ukraine/media/5811/file/COVID%20impact%20on%20poverty%20ukr.pdf) (дата звернення: 09.09.2021).
4. Вергун А.М., Матвієнко С.М. Роль та перспективи розвитку мікрокредитування в країнах, що розвиваються. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7660> (дата звернення: 08.09.2021).
5. Диференціація життєвого рівня населення / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 09.09.2021).
6. Дудинець Л.А., Верней О.Є. Фінансова інклюзивність та її детермінанти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 2. С. 8–13.
7. Комплексна інформаційна система Національного банку України / Національний банк України. URL: <https://kis.bank.gov.ua> (дата звернення: 08.09.2021).
8. Лібанова Е.М. Подолання бідності: погляд науковця. *Ринок праці та соціальний захист*. 2004. С. 26–32.
9. Мащенко М.А., Пивавар І.В. Державне регулювання соціального захисту населення. *Інноваційна економіка*. 2013. № 2. С. 177–182.
10. Мікрокредити: досвід споживачів. Проєкт USAID «Трансформація фінансового сектору». URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/04/Payday-Lending-Consumer-Experience_Report-April-2021_ua.pdf (дата звернення: 08.09.2021).
11. Некрасов В.О. Moneyveo, MyCredit та інші «швидкогроші»: кому належать і скільки заробляють мікрофінансові організації. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/01/18/670072> (дата звернення: 12.09.2021).
12. Правове регулювання діяльності мікрофінансових організацій в Україні. *WikiLegalAid*. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua> (дата звернення: 08.09.2021).
13. Про внесення змін до деяких законів України щодо споживчого кредитування і формування та обігу кредитних історій : Закон України від 15 вересня 2020 року № 891-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891-20#Text> (дата звернення: 08.09.2021).
14. Романюк В.С. Що відбувається на українському ринку мікрокредитів. *НВ Бізнес*. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/kreditni-do-zarplati-chi-mikrokrediti-gravci-principi-roboti-ta-problemi-rinku-novini-ukrajini-50137040.html> (дата звернення: 08.09.2021).
15. Стрижак О.О. Бідність як соціально-економічна проблема сучасного суспільства. Харків : Реєстр, 2001. 145 с.
16. Таджикибаєва Д.А., Бурханов У.А., Машарипова Н.У. Финансовая доступность и микрофинансирование : учебное пособие. Ташкент : Baktria press, 2018. 304 с.

References:

1. Bilous I.V. (2012) Metodyka otsinky bidnosti v Ukraini ta problemy finansovoho zabezpechenya yiyi podolannya [Methods of poverty assessment in Ukraine and the problems of financial support to overcome it]. *The world of finance*, vol. 4, pp. 120–126.
2. Borychenko K.V. (2015) Sotsialnyy zakhyst simey z ditmy za zakonodavstvom Ukrainy [Social protection of families with children under the laws of Ukraine]. Odessa: Feniks. (in Ukrainian)
3. Borodchuk N.I., Cherenko L.M. (2020) Borotba z COVID-19 v Ukraini: pochatkovi otsinky vplyvu na bidnist [The fight against COVID-19 in Ukraine: initial assessments of the impact on poverty]. Available at: [unicef.org/ukraine/media/5811/file/COVID%20impact%20on%20poverty%20ukr.pdf](https://www.unicef.org/ukraine/media/5811/file/COVID%20impact%20on%20poverty%20ukr.pdf) (accessed 09 September 2021).
4. Verhun A.M., Matviyenko S.M. (2020) Rol ta perspektivy rozvytku mikrokydytuvannya v krayinakh, shcho rozvyvayutsya [The role and prospects of microcredit in developing countries]. *Efficient economy*, vol. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7660> (accessed 08 September 2021).
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) Dyferentsiatsiya zhyttyevoho rivnya naseleण्या [Differentiation of living standards. State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 09 September 2021).
6. Dudynets L.A., Verney O.Ye. (2018) Finansova inklyuzyvnist ta yiyi determinanty [Financial inclusiveness and its determinants]. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, vol. 2, pp. 8–13.
7. Natsionalnyy bank Ukrainy (2021) Kompleksna informatsiyana sistema NBU [Comprehensive information system of the National Bank of Ukraine]. Available at: <https://kis.bank.gov.ua> (accessed 08 September 2021).
8. Libanova E.M. (2004) Podolannya bidnosti: pohlyad naukovtsya [Overcoming poverty: the view of the scientist]. *Labor market and social protection*, vol. 1, pp. 26–32.
9. Mashchenko M.A., Pyvavar I.V. (2013) Derzhavne rehulyuvannya sotsialnoho zakhystu naseleण्या. [State regulation of social protection]. *Innovative economy*, vol. 2, pp. 177–182.
10. USAID (2021) Mikrokredyty: dosvid spozhyvachiv. Zvit za rezultatamy doslidzhennya rynku mikrokydytuvannya [Microloans: consumer experience. Report on the results of the microcredit market research]. Proekt USAID Financial Sector Transformatsiya

mation Project. Available at: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/04/Payday-Lending-Consumer-Experience_Report-April-2021_ua.pdf (accessed 08 September 2021).

11. Nekrasov V.O. (2021) Moneyveo, MyCredit ta inshi "shvydkohroshi": komu nalezhat i skilky zaroblyayt mikrofinansovi orhanizatsii [Moneyveo, MyCredit and other "fast money": who owns and how much microfinance organizations]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/01/18/670072> (accessed 12 September 2021).

12. WikiLegalAid (2021) Pravove rehulyuvannya diyalnosti mikrofinansovykh orhanizatsiy v Ukraini [Legal regulation of microfinance organizations in Ukraine]. Available at: <https://wiki.legalaid.gov.ua/> (accessed 08 September 2021).

13. Verkhovna Rada Ukrainy (2020) Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrainy shchodo spozhyvchoho kredytuvannya i formuvannya ta obihu kredytnykh istoriy: Zakon Ukrainy vid 15.09.2020 № 891-IX [On amendments to some laws of Ukraine on consumer lending and the formation and circulation of credit histories: Law of Ukraine of 15.09.2020 № 891-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891-20#Text> (accessed 08 September 2021).

14. Romanyuk V.S. (2021) Sheho vidbuvayetsya na ukrayinskomu rynku mikro kredytiv [What is happening in the Ukrainian microcredit market]. *NV Business*. Available at: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/krediti-do-zarplati-chi-mikrokrediti-gravci-principi-robo-ti-ta-problemi-rinku-novini-ukrajini-50137040.html> (accessed 08 September 2021).

15. Stryzhak O.O. (2001) Bidnist yak sotsialno-ekonomichna problema suchasnoho suspilstva [Poverty as a socio-economic problem of modern society]. Kharkiv: Reyestr. (in Ukrainian)

16. Tadzhybaeva D.A., Burkhanov U.A., Masharypova N.U. (2018) Fynansovaya dostupnost y mykrofynansyrovanye [Financial affordability and microfinance]. Tashkent: Baktria press. (in Russian)